

Sygn. akt II CSK 601/11

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 13 czerwca 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Jan Górowski (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk (sprawozdawca)

SSN Bogumiła Ustjanicz

w sprawie z powództwa M. R., B. R.

i D. R.

przeciwko E. B. – B.

o uznanie czynności za bezskuteczną,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 13 czerwca 2012 r.,

skargi kasacyjnej pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 29 grudnia 2010 r.,

oddala skargę kasacyjną.

Uzasadnienie

Powód S. R. w pozwie skierowanym przeciwko E.B.-B. żądał uznania za bezskuteczną umowę dożywocia, zawartą przez małżonków B. i E.B. i obejmującą zbycie na rzecz pozwanej córki własności gospodarstwa rolnego (art. 527 k.c.). Powództwo to służyło ochronie wierzytelności w wysokości 184.356,37 zł wobec dłużniczki B.B. pozostającej w związku małżeńskim. Obecnie w procesie po stronie powodowej występują spadkobiercy powoda.

Sąd Okręgowy uwzględnił powództwo, dokonując następujących ustaleń faktycznych:

Objętą skargą pauliańską umowę dożywocia zawarto w dniu 7 maja 2003 r. Powód był wierzycielem. B.B. w zakresie dopłat do udziałów spadkowych wynikających z odpowiednich postępowań o dział spadku. B.B. jest współspadkobierczynią ojca S.R., a spadek po ojcu obejmował także gospodarstwo rolne. W wyniku postępowania o dział spadku przyznano obecnemu powodowi S. R. wszystkie nieruchomości wchodzące w skład gospodarstwa rolnego, część inwentarza żywego i martwego, zapasów oraz materiałów budowlanych, pozostałe ruchomości otrzymała natomiast B.B. Ponadto od niej na rzecz S.R. zasądzono tytułem wyrównania odpowiednią dopłatę związaną z rozliczeniem posiadania gospodarstwa, pobierania pożytków i innych przychodów z gospodarstwa objętego spadkiem. Do zawarcie kwestionowanej w pozwie umowy dożywocia doszło jeszcze w toku postępowania działowego. Po zbyciu gospodarstwa rolnego B.B. oświadczyła powodowi, że może spłacać świadczenie z otrzymywanej renty, ponieważ nie ma już żadnego majątku. Przedmiot umowy dożywocia wchodził do majątku wspólnego małżeństwa B.

Apelacja pozwanej została oddalona, a następnie – w wyniku rozpoznania skargi kasacyjnej Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 6 października 2010 r. uchylił zaskarżony wyrok i sprawę przekazał Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Po ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Apelacyjny ponownie oddalił apelację pozwanej. Stwierdził, że Sąd Najwyższy przesądził możliwość obejmowania skargą pauliańską czynności prawnej obejmującej składnik majątku

wspólnego małżonków, jeżeli czynności takiej dokonali oboje małżonkowie z pokrzywdzeniem wierzyciela. Brak było podstaw do stwierdzenia nieważności postępowania apelacyjnego ponad kwotę 108.210 zł.

Wierzytelność powoda obejmuje dopłatę do udziałów spadkowych i dotyczy majątku odrębnego B.B. (dłużniczki). Majątek ten obejmował inwentarz żywy i martwy oraz zapasy i materiały budowlane uzyskane w wyniku działu spadku. Wierzytelność wobec tej dłużniczki powstała w związku z działem spadku obejmującym gospodarstwo rolne. Dłużniczka i jej mąż E.B. prowadzili wchodzące w skład spadku gospodarstwo rolne i czerpali (do 1996 r.) pożytki (stanowiły one przedmiot rozliczeń w ramach postępowania działowego). Wartość tych pożytków zasądzone na rzecz powoda za bliżej wskazane w uzasadnieniu wyroku okresy. Uzyskane pożytki powiększyły majątek wspólny małżeństwa B. Z części dochodów uzyskanych z gospodarstwa wchodzącego w skład spadku małżonkowie nabyli następnie inne gospodarstwo rolne (w C.) i jeszcze w toku postępowania działowego przenieśli oni własność tego gospodarstwa na rzecz pozwanej córki. Do tego gospodarstwa włączono urządzenia i maszyny uzyskane przez dłużniczkę w wyniku działu spadku; stanowiły one jednak jej majątek odrębny. Skoro w umowie dożywocia (z dnia 7 maja 2003 r.) stwierdzono, że jej przedmiotem jest gospodarstwo rolne (§ 2 pkt d), a pojęcie gospodarstwa rolnego ujęte zostało w art. 55³ k.c., to przekazując w ramach umowy o dożywocie maszyny i urządzenia, dłużniczka wyzbyła się majątku osobistego, uniemożliwiając tym samym powodowi zaspokojenie jego wierzytelności.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, wystąpiły wszystkie przesłanki skuteczności skargi pauliańskiej wierzyciela (art. 527 k.c.). Dokonanie przez dłużnika czynności prawnej, obejmującej przedmiot należący do majątku wspólnego dłużnika i jego małżonka, może prowadzić do pokrzywdzenia wierzyciela ze względów na odpowiedzialność dłużników majątkiem wspólnym. Dłużniczka działała z pokrzywdzeniem wierzyciela, wyzbyła się całego majątku wspólnego (gospodarstwa rolnego) i majątku odrębnego (maszyn i urządzeń rolniczych) na rzecz córki. Uzyskiwane przez dłużniczkę dochody z renty czynią iluzoryczną możliwość zaspokojenia wierzytelności powoda (jego spadkobierców) wynikających z dwóch prawomocnych orzeczeń sądowych.

Przesłanki pokrzywdzenia wierzyciela (art. 527 § 2 k.c.) nie wyłącza to, że w toku procesu podziałowego zmarł powód i w jego miejsce wstąpili spadkobiercy, w tym – strona pozwana, nawet jeżeli jest ona uczestniczką postępowania o dział spadku po powodzie i zadeklarowała w tym postępowaniu „przejęcie wierzytelności w $\frac{3}{4}$ części na siebie”, tj. wierzytelności objętej ochroną w procesie pauliańskim.

W skardze kasacyjnej pozwanej podniesiono zarzut naruszenia art. 527 § 2 k.c. (nieistnienia przesłanek pokrzywdzenia wierzyciela-powoda) oraz zarzut naruszenia art. 398²⁰ k.p.c. (nieuwzględnienie wykładni przepisów art. 41 § 1 k.r.o. i art. 527 k.c., dokonanej przez Sąd Najwyższy przy ponownym rozpoznawaniu sprawy przez Sąd Apelacyjny).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Bezpodstawny okazał się zarzut naruszenia art. 398²⁰ zdanie pierwsze k.p.c. Skarżąca nie wskazuje na to, w jakim sensie Sąd Apelacyjny „odstąpił od zawartej w wyroku Sądu Najwyższego wykładni prawa w zakresie art. 41 k.r.o. i art. 527 k.c.”. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 6 października 2010 r. dokonał niezbędnej analizy m.in. tych przepisów w celu wyjaśnienia, czy mogły istnieć przesłanki skargi pauliańskiej przewidzianej w art. 527 i nast. k.c. i ochronie jakiej wierzytelności powoda (a obecnie – spadkobierców powoda) miałaby ona służyć. Taka analiza prawna znalazła swoje odbicie w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku (możliwość obejmowania skargą pauliańską czynności prawnej dotyczącej składnika majątku wspólnego małżonków; wierzytelności powoda wobec dłużniczki B. B. w postaci dopłaty do udziału spadkowego; nabycie przez B. B. i jej małżonka gospodarstwa rolnego do majątku wspólnego; przeniesienie własności tego gospodarstwa na rzecz córki – pozwanej w obecnym procesie).

W toku procesu wytoczonego na podstawie art. 527 k.c. może dojść do zmiany wierzyciela w wyniku dziedziczenia. Legitymację czynną uzyskują wówczas spadkobiercy wierzyciela i jako następcy prawni powoda mogą kontynuować wszczęty proces (art. 174 § 1 pkt 1 k.p.c. i art. 180 § 1 pkt 1 k.p.c.).

W rozpoznawanej sprawie spadkobierczynią powoda okazała się także pozwana, która dziedziczyła spadek w $\frac{1}{4}$ części. Nie odpadła zatem potrzeba udzielenia ochrony pauliańskiej pozostałym spadkobiercom, skoro nadal istnieje

objęta skargą wierzytelność pozostałych trzech spadkobierców wobec pozwanej i wystąpiły przesłanki skuteczności roszczenia pauliańskiego z art. 527 k.c. Należy podzielić kwestionowane w skardze stanowisko Sądu Apelacyjnego, że dla stwierdzenia wystąpienia przesłanki pokrzywdzenia wierzyciela nie ma znaczenia toczy się postępowanie o dział spadku po powodzie (spadkodawcy), a zwłaszcza zadeklarowanie w tym postępowaniu przez obecną pozwaną „przejęcia wierzytelności spadkowej” (długu B. B. wobec powoda”). Osoba trzecia (pозwana) może zawsze zaspokoić należność objętą skargą pauliańską w celu ochrony się od egzekucji z przedmiotu rozporządzenia majątkowego (nieruchomości – art. 533 k.c.).

2. Jeżeli skarżąca kwestionuje „ocenę umowy o dożywocie” z dnia 7 maja 2003 r. (tj. jej treść) ustaloną przez Sąd Apelacyjny, to dla uruchomienia kontroli kasacyjnej niezbędne byłoby jednak wskazanie naruszenia art. 65 § 2 k.c. jako podstawy kasacyjnej. Skarżąca kwestionuje bowiem w istocie to, że Sąd ten wadliwie przyjął, że na podstawie wspomnianej umowy nabyła ona też majątek odrębny B.B. „w postaci przyznanych jej ze spadku po rodzicach maszyn rolniczych”. W każdym razie Sąd Apelacyjny, zgodnie z sugestią Sądu Najwyższego, uzupełnił ustalenia dotyczące przedmiotu umowy dożywocia i stwierdził, że doszło do „włączenia” maszyn i urządzeń uzyskanych przez B. B. w wyniku działu spadku, stanowiących jej majątek odrębny do korzystania na potrzeby związane z prowadzeniem gospodarstwa w C”. Można podzielić stanowisko tego Sądu, że wspomniane dwa transfery prawa własności (samej nieruchomości, maszyn i urządzeń) nastąpiły w tym samym celu (prowadzenia tego samego gospodarstwa rolnego) oraz jednocześnie obok siebie, tworząc w rezultacie stan niewypłacalności dłużniczki (art. 527 § 2 k.c.). Oznaczało to bowiem „wyzbycie się przez dłużniczkę całego posiadanego majątku, odrębnego i wspólnego”, a uzyskiwane obecnie przez tę dłużniczkę dochody z renty czynią całkowicie iluzoryczną możliwość zaspokojenia wierzytelności powoda (powodów), s. 10 uzasadnienia zaskarżonego wyroku).

Z przedstawionych względów należało oddalić skargę kasacyjną (art. 398¹⁵ k.p.c.) i orzec o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 98, art. 108 § 1 k.p.c.).

